

درس اول

تاریخ ادبیات

فردوسی	در روستای باژ در منطقه توس خراسان به دنیا آمد. از نجیب‌زادگان و دهقانان توس بود. او مردی شیعه مذهب بود و دلبستگی‌اش به میراث قوی و فرهنگی ایران کهن مانع از ارادت خالصانه او به خاندان پیامبر (ص) نشد. فردوسی ۲۵ یا ۳۰ سال برای سرودن شاهنامه رنج کشید و در حالی که نزدیک به ۸۰ سال داشت به سال (۴۱۱ هـ. ق) درگذشت و در زادگاه خود به خاک سپرده شد. فردوسی در پاسداشت زبان فارسی نقش بسیار برجسته‌ای دارد.
سنایی غزنوی	ابوالمجد مجدود بن آدم (ولادت اواسط یا اوایل نیمه دوم قرن ۵) شاعر و عارف معروف ایرانی در قرن ششم است. در آغاز شاعری مدّاح بود؛ ولی تغییر حال داد و به عرفان روی آورد. وی دوستدار آل علی (ع) بود. از آثار او می‌توان به «حدیقه الحقیقه»، «سیرالعباد الی المعاد» و «کارنامه بلخ» اشاره کرد.
سعدی	مشرف‌الدین مصلح بن عبدا... شیرازی (۶۹۰-۶۰۶ هـ. ق) شاعر و نویسنده بزرگ قرن هفتم است. سعدی در شیراز به کسب علم پرداخت و سپس به بغداد رفت و در مدرسه نظامیه به تحصیل مشغول شد. در سال ۶۵۵ هـ. ق بوستان را به نظم درآورد و در سال بعد (۶۵۶)، گلستان را به نظم و نثر تألیف کرد. علاوه بر این‌ها قصاید و غزلیات، قطعات و ترجیع‌بند، رباعیات، مقالات و قصاید عربی دارد که همه را در «کلیات» وی جمع کرده‌اند.
اسرار التوحید	اسرار التوحید فی مقامات شیخ ابوسعید کتابی است در احوال شیخ ابوسعید ابی‌الخیر که محمدبن منور (یکی از نوادگان وی) آن را نگاشته است.

واژگان

ستایش	تنبیه* هوشیار کردن، آگاه ساختن کسی	بنفشه، گیاهی است کوتاه با ساقه‌های باریک به رنگ‌های زرد، بنفش و سفید (در این درس نماد غفلت، غمگینی و سرافکنندگی است)
روزی ده، روزی دهنده	بر کاری	نرگس، نام گلی خوش‌بو به رنگ زرد یا بنفش (در این درس نماد آگاهی و بینایی است)
کیوان، سیاره زحل	خداوند، صاحب (خداوند دل: صاحب‌دل)	غفلت، ناآگاهی
سپهر، آسمان، فلک، چرخ	انسان عارف)	الوان* ج لون، رنگ‌ها
فروزنده، روشن کننده	اقرار، اعتراف کردن	زرین، طلایی
ناهید* ستاره زهره	عجب، عجیب، شگفت	عنب* انگور
مهر* خورشید (در معنای دیگر محبت)	فکرت، فکر، اندیشه	عاجز، درمانده، ناتوان
بیننده* چشم، کسی که می‌بیند. در شعر فردوسی مقصود از «بینندگان»، دو چشم یا چشمان است.	تسبیح* خدا را به پاکی یاد کردن، نیایش کردن	حقه* جعبه، ظرفی کوچک که در آن جواهر یا چیزهای دیگر نگهداری می‌شود.
ستودن* ستایش کردن	مستمع، شنونده	یاقوت، از سنگ‌های معدنی گران‌بها به رنگ‌های سرخ، زرد، کبود
بندگی، اطاعت، فرمانبرداری	اسرار، ج سر، رازها	
برنا، جوان	مرغان، پرندگان	
«آفرینش همه تنبیه خداوند دل است»	خفته، خوابیده، به خواب رفته، غافل و بی‌خبر	
لیل و نهار، شب و روز	جهالت، نادانی	

تقدیر* فرمان خدا، قسمت و سرنوشتی که خداوند برای بندگان خود معین فرموده است.	راست رو* مخالف کج رو، درستکار، کسی که از راه راست، خارج نمی‌شود.	حکایت
مسخر* رام و مطیع	سعادت* خوش‌بختی، نیک‌بختی	افسار* تسمه و ریسمانی که به سر و گردن الاغ و اسب می‌بندند.
انعام* بخشش، نعمت دادن (با واژه انعام به معنی چهارپایان اشتباه نگیرید)	گوی* توپ کوچک	درنگ* توقف، کندی، آهستگی
	گوی بردن* سبقت گرفتن، پیشی جستن (کنایه)	معرفت* شناخت، علم
	منزل* خانه، مقصود و هدف	
	کج رفتار* کسی که رفتاری نادرست دارد.	

دانش‌آموزان عزیز! برای یادگیری آرایه‌های ادبی، اصطلاحات و قالب‌های شعری به ضمیمه (۱) و (۲) در پایان این کتاب و برای آشنایی با ساختمان واژه (ساده، مشتق و مرکب) به درس شانزدهم مراجعه نمایید.

معنی و مفهوم درس

ستایش

ملکا ذکر تو گویم که تو پاکی و خدایی / نروم جز به همان ره که توام راه‌نمایی

خدایا، من فقط ذکر تو را می‌گویم زیرا تو پاک و سزاوار خدایی هستی و در راهی قدم می‌گذارم که تو آن را به من نشان داده‌ای. **دانش‌های ادبی** «خدایی و راه‌نمایی: قافیه / ره: مخفف راه / ملکا: منادا + حرف ندا و منظور خداوند است / مصراع اول به آیه «الحمد لله رب العالمین» و مصراع دوم به آیه «اهدنا الصراط المستقیم، صراط الذین انعمت علیهم» تلمیح دارد. / بیت ۶ جمله دارد.

به نام خداوند جان و خرد / کزین برتر اندیشه برنگذرد

سخنم را با نام خداوندی آغاز می‌کنم که آفریننده جان و خرد است و اندیشه انسان فراتر از این نمی‌تواند صفتی برای خداوند بیابد.

دانش‌های ادبی «خرد و نگذرد: واژگان قافیه / جان، خرد و اندیشه: مراعات نظیر / واج آرایی: «ر» در مصراع دوم

خداوند نام و خداوند جای / خداوند روزی ده رهنمای

خداوندی که دارای برترین نام، شهرت و منزلت است. اوست که به انسان روزی می‌دهد و هدایتش می‌کند.

دانش‌های ادبی «جای و رهنمای: واژگان قافیه / روزی ده: روزی‌دهنده صفت فاعلی مرکب مرخم / رهنمای: راهنمایی کننده: صفت فاعلی مرکب مرخم / خداوند: تکرار

خداوند کیوان و گردان سپهر / فروزنده ماه و ناهید و مهر

خداوندی که سیاره زحل (افلاک هفت‌گانه) و آسمان در حال حرکت را آفریده است و روشنایی‌بخش ماه و زهره و خورشید است.

دانش‌های ادبی «سپهر و مهر: واژگان قافیه / کیوان، سپهر، ماه، ناهید و مهر: مراعات نظیر / فروزنده: صفت فاعلی

به بینندگان، آفریننده را / نینیی، مرنجان دو بیننده را

خداوند را با چشم نمی‌توان دید، چشمان خود را در این راه می‌آزار.

دانش‌های ادبی «آفریننده و بیننده: واژگان قافیه / را: ردیف / دو بیننده: مفعول

نیابد بدو نیز، اندیشه راه / که او برتر از نام و از جایگاه

اندیشه و فکر انسان به ذات خداوندی راهی ندارد، زیرا توانایی انسان در این زمینه محدود است. (فکر و اندیشه نمی‌تواند خداوند را درک کند چرا که او از هستی و از این مکان مشخصی داشته باشد، برتر است)

دانش‌های ادبی «راه و جایگاه: واژگان قافیه / بدو: به + او / در بیت سه متمم وجود دارد. / فعل مصراع اول، «راه نیابد» است و فعل مصراع دوم حذف شده است. متمم

ستودن نداند کس او را چو هست / میان بندگی را بیایدت بست

هیچ‌کس خداوند را آن‌چنان که هست نمی‌تواند بستاید، پس باید کمر بندگی و اطاعت ببندی و در عبادت او تلاش کنی.

دانش‌های ادبی «هست و بست: واژگان قافیه / نداند: نمی‌تواند / میان: کمر / مصراع دوم کنایه از: آماده خدمت بودن و بندگی کردن / «ت» در بیایدت: ضمیر و نهاد

توانا بود هر که دانا بود / ز دانش دل پیر برنا بود

هر کسی که از علم و دانایی برخوردار است، انسان توانا و نیرومندی است. دانش، انسان پیر و ناتوان را مانند یک جوان، سرزنده و شاداب نگه می‌دارد.

دانش‌های ادبی «دانا و برنا: قافیه / بود: ردیف / پیر و برنا: تضاد / دانش، دانا، توانا: مشتق

(قالب شعر ستایش: مثنوی)

△ _____	△ _____
□ _____	□ _____
○ _____	○ _____

دیده‌ای نیست نیند رخ زیبای تو را نیست گوشی که همی نشنود آوای تو را

هیچ چشمی وجود ندارد که چهره زیبای تو را نبیند و هیچ گوشی وجود ندارد که صدای تو را نشنود.

دانش‌های ادب: «زیبا و آوا: قافیه / تو را: ردیف / دیده، رخ و گوش: مراعات نظیر / گوش و آوا: مراعات نظیر / رخ زیبا: ترکیب وصفی / همی نشنود: مضارع اخباری

بامدادی که تفاوت نکند لیل و نهار خوش بود دامن صحرا و تماشای بهار

مبسی که طول شب و روزش یکسان است (اول بهار) رفتن به صحرا و تماشای بهار لذت‌بخش است.

دانش‌های ادب: «لیل و نهار: تضاد / نهار و بهار: جناس ناقص اختلافی / در اول بهار و اول پاییز طول روز و شب یکسان است و به آن «اعتدالین» می‌گویند. واژه نهار در مصراع اول با همه مصراع‌های دوم (بهار، اقرار و...) هم قافیه است.

آفرینش همه تنبیه خداوند دل است دل ندارد که ندارد به خداوند اقرار

تمام پدیده‌های آفرینش برای آگاه کردن انسان عارف و صاحب‌دل است و کسی که با دیدن این همه پدیده به وجود خداوند اعتراف نمی‌کند، ذوق و احساسی ندارد.

دانش‌های ادب: «واج آرایی: «د» / آفرینش: مشتق: آفرین + ش / «که» در مصراع دوم به معنای «کسی که» و ضمیر مبهم است / ندارد: آرایه تکرار

این همه نقش عجب بر در و دیوار وجود هر که فکرت نکند نقش بود بر دیوار

هر کس با این همه نقش و پدیده‌های عجیب (پدیده‌های آفرینش) به آفریننده آن‌ها نیندیشد، همانند عکس و تصویر روی دیوار، بی‌روح و بی‌احساس است.

دانش‌های ادب: «در و دیوار: مراعات نظیر / نقش، دیوار: آرایه تکرار

کوه و دریا و درختان همه در تسبیح‌اند نه همه مستمعی فهم کند این اسرار

کوه و دریا و درختان (همه موجودات) در حال نیایش خداوند هستند اما هر شنونده‌ای این راز را درک نمی‌کند.

دانش‌های ادب: «کوه و دریا و درختان: مراعات نظیر / تلمیح به آیه ۴۴ سوره اسراء / مصراع اول: تشخیص

خبرت هست که مرغان سحر می‌گویند آخر ای خفته سر از خواب جهالت بردار؟

آیا خبر داری که پرندگان سحری چه می‌گویند؟ می‌گویند ای انسان غافل، از نادانی و بی‌خبری رها شو.

دانش‌های ادب: «خواب، سحر، خفته: مراعات نظیر / سحر و سر: جناس ناقص افزایشی / خواب جهالت: اضافه تشبیهی / سر از خواب برداشتن: کنایه از آگاهی و بیداری / «ت» در خبرت: نهاد

تا کی آخر چو بنفشه سر غفلت در پیش حیف باشد که تو در خوابی و نرگس بیدار

تا کی می‌خواهی مانند گل بنفشه در غفلت و ناآگاهی به سر ببری؟ حیف است که تو بی‌خبر و در خواب باشی و گل نرگس آگاه و بیدار باشد.

دانش‌های ادب: «بنفشه و نرگس: مراعات نظیر / چو بنفشه: تشبیه / سر غفلت در پیش گرفتن: کنایه از بی‌توجهی و غفلت / «ی» در خوابی: به معنی هستی و فعل اسنادی است / نرگس بیدار است: تشخیص

که تواند که دهد میوه الوان از چوب یا که داند که برآرد گل صد برگ از خار؟

هیچ کس جز خداوند نمی‌تواند از چوب درخت، میوه‌های رنگارنگ و از خار، گل‌هایی با گلبرگ‌های فراوان پدید آورد.

دانش‌های ادب: «گل و خار: مراعات نظیر و تضاد / هر دو مصراع استفهام انکاری است / صد برگ: صفت مرگب

عقل، حیران شود از خوشه زرتین عنب فهم عاجز شود از حقه یاقوت انار

عقل انسان از زیبایی خوشه طلایی انگور شگفت‌زده می‌ماند و فهم انسان از درک زیبایی و ظرافت جعبه یاقوت رنگ انار، ناتوان است.

دانش‌های ادب: «حیران شدن عقل و عاجز شدن فهم: تشخیص / عنب و انار: مراعات نظیر / حقه یاقوت انار: اضافه تشبیهی (یک بار دانه‌های انار به یاقوت مانند شده و یک بار پوست آن به حقه مانند شده است) / خوشه زرتین: ترکیب وصفی / خوشه عنب، حقه یاقوت، یاقوت انار: ترکیب اضافی

پاک و بی‌عیب خدایی که به تقدیر عزیز ماه و خورشید مسخر کند و لیل و نهار

خداوند پاک و بی‌عیب با فرمان خود، ماه و خورشید و شب و روز را مطیع و رام خود کرد.

دانش‌های ادب: «لیل و نهار: تضاد و مراعات نظیر / ماه و خورشید: مراعات نظیر / تلمیح به آیه ۱۲ سوره نحل

تا قیامت سخن اندر کرم و رحمت او همه گویند و یکی گفته نیاید ز هزار

اگر همه مردم تا روز قیامت درباره بخشش و لطف خداوند سخن بگویند، باز هم یکی از هزاران لطف و رحمت خداوند گفته نمی‌شود.

دانش‌های ادب: «تا» حرف اضافه و قیامت متمم است.

نعمت بار خدایا ز عدد بیرون است / شکر انعام تو هرگز نکند شکر گزار

خداوندا، نعمت‌هایت قابل شمارش نیست و هیچ انسان شکرگزاری نمی‌تواند شکر نعمت‌های بی‌پایانت را به‌جا آورد. (قدردان نعمت‌های تو باشد) **دانش‌های ادبی** «نعمت، شکر، انعام، شکر گزار: مراعات نظیر / ز عدد بیرون است: کنایه از قابل شمارش نبودن / «ت» در نعمت: مضاف‌الیه / هرگز: قید

سعدیا راست روان، گوی سعادت بردند / راستی کن که به منزل نرسد کج رفتار

ای سعدی، انسان‌های درست‌کار به سعادت و خوش‌بختی می‌رسند، پس تو هم انسانی درست‌کار باش، زیرا انسان‌های کج‌رفتار و نادرست به هدف خود نمی‌رسند.

دانش‌های ادبی «گوی سعادت: اضافه تشبیهی / گوی سعادت بردن: کنایه از به سعادت و خوش‌بختی رسیدن / سعدیا: منادا و تخلص (نام شعری شاعر) / راست روان: مرگب / کج رفتار: مشتق - مرگب / راست و کج: تضاد

(قالب شعر آفرینش همه تنبیه خداوند دل است: قصیده)

△ _____	△ _____
△ _____	_____
△ _____	_____

حکایت سفر

می‌گوید: معرفت این است که من در آنم. **گرد خویش می‌گردم و پیوسته در خود سفر می‌کنم، تا هر چه نباید، از خود دور گردانم!** می‌گوید: شناخت و معرفت در همین آسایبی است که من در آن هستم. دور خودم می‌چرخم و در وجود خودم سفر می‌کنم تا هر چیزی که نباید درون من باشد، از خود دور کنم. (زشتی و آلودگی و وابستگی‌های دنیا را از خودم دور کنم.) مفهوم: خودشناسی

دانش‌های زبان و ادب

نکته ۱ هر گاه بخواهیم منظور خود را زیباتر و دلنشین‌تر بیان کنیم، از ادبیات بهره می‌گیریم. به همین دلیل است که ادبیات را زبان هنری یا زبان برتر می‌نامند.

مثال: خورشید طلوع کرد. (زبان) | خورشید به چهره شهر لبخند می‌زند. (ادبیات)

نکته ۲ تشبیه:

تشبیه یعنی چیزی را به چیزی دیگر مانند و شبیه کردن. هر تشبیه ۴ رکن دارد:

- ۱- مشبّه: چیزی یا کسی است که قصد مانند کردن آن را داریم.
- ۲- مشبّه‌به: چیزی یا کسی است که مشبّه، به آن مانند می‌شود.
- ۳- ادات: واژه‌ای است که نشان دهنده پیوند شباهت است.
- ۴- وجه شبه: ویژگی مشترک بین مشبّه و مشبّه‌به است.

مانند: چون، مانند، مثل، چو، همچون، به‌سان، گفتی، گویی و ...

مثال: زمین مانند فرفره‌ای بزرگ به دور خود می‌چرخد.

مشبّه ادات مشبّه‌به وجه شبه

نوع دیگری از تشبیه، اضافه تشبیهی است. در این نوع تشبیه فقط مشبّه و مشبّه‌به، ذکر می‌شود و معمولاً جای مشبّه و مشبّه‌به عوض می‌شود.

مثال: دریای غم (غم به دریا تشبیه شده است) | مشبّه‌به مشبّه

مثال: لب لعل یا قد سرو

چی به چی | مشبّه مشبّه‌به

مثال: اشکم شود از هر مژه چون سیل روانه

چی به چی تشبیه شده: اشک به سیل | مشبّه مشبّه‌به

و گاهی اوّل مشبّه و سپس مشبّه‌به می‌آید

در تشبیه همیشه باید از خودمان بپرسیم چی به چی شبیه شده است:

مشبّه‌به معمولاً پس از ادات تشبیه می‌آید و مهم‌ترین رکن یک تشبیه است.

نکته ۳ تشخیص:

همان جان بخشی یا انسان‌نمایی است. هرگاه چیزی را مثل انسان کنیم؛ یعنی ویژگی‌ها و حالات انسان را به غیر انسان نسبت دهیم، تشخیص ساخته‌ایم.

مثال: عقل حیران شود از خوشه زرین عنب / فهم عاجز شود از حقه یاقوت انار
در این بیت عقل، مثل انسان دچار حیرت و فهم، مانند انسانی درمانده می‌شود و هر دو تشخیص است.

نکته ۴ مراعات نظیر:

هرگاه چند واژه با هم نسبتی داشته باشند، مراعات نظیر هستند.

مثال: تا کی آخر چو بنفشه سر غفلت در پیش / حیف باشد که تو در خوابی و نرگس بیدار
در این بیت بین بنفشه و نرگس مراعات نظیر است و نسبتشان این است که هر دو، گل هستند. شاعران و نویسندگان برای زیبایی و تأثیرگذاری بیشتر از آرایه‌های ادبی در آثار خود بهره می‌گیرند.

واژه‌شناسی، گاهی تغییر در حرکت یک واج، موجب تغییر معنای یک واژه می‌گردد. به عنوان نمونه واژه **انعام** به معنی بخشش و واژه **انعام** به معنی چهارپایان است.

واژگان مهم املائی درس اول

برنگذرد - گردان سپهر - فروزنده مهر - تنبیه - اقرار - تسبیح - مستمع - اسرار - خواب جهالت - غفلت - میوه الوان - گل و خار - خوشه زرین عنب - عاجز - حقه یاقوت انار - تقدیر - مسخر - انعام - شکر گزار - معرفت - اسرار التوحید - محمد بن منور

سوالات امتحانی

معنی واژگان

۱. فروزنده ماه و ناهید و مهر
۲. نبینی مرنجان دو بیلنده را
۳. آفرینش همه تنبیه خداوند دل است
۴. که تواند که دهد میوه الوان از چوب
۵. فهم عاجز شود از حقه یاقوت انار
۶. ماه و خورشید مسخر کند و لیل و نهار
۷. شکر انعام تو هرگز نکند شکر گزار
۸. راستی کن که به منزل نرسد کج (فتار)

معنی اشعار و عبارات

- ۹ به بینندگان، آفریننده را
 ۱۰ ملکا ذکر تو گویم که تو پاکی و خدایی
 ۱۱ نیابد بدو نیز، اندیشه راه
 ۱۲ ستودن نداند کس او را چو هست
 ۱۳ کوه و دریا و درختان همه در تسبیح‌اند
 ۱۴ عقل حیران شود از خوشه زربین عنب
 ۱۵ نعمتت بار خدایا ز عدد بیرون است
 ۱۶ خبرت هست که مرغان سحر می‌گویند
- نبینی، مرنجان دو بیننده را
 نروم جز به همان ره که توام راه‌نمایی
 که او برتر از نام و از جایگاه
 میان بندگی را بیایدت بست
 نه همه مستمعی فهم کند این اسرار
 فهم عاجز شود از حقه یاقوت انار
 شکر انعام تو هرگز نکند شکرگزار
 آخر ای خفته سر از خواب جهالت بردار

خودارزیابی، گفت‌وگو، نوشتن

- ۱۷ مفهوم آیه ۴۴ سوره اسراء با کدام بیت زیر تناسب دارد؟
 (آ) این همه نقش عجب بر در و دیوار وجود
 (ب) کوه و دریا و درختان همه در تسبیح‌اند
 پیام بیت زیر چیست؟
 سعیدیا راست روان گوی سعادت بردند
 راستی کن که به منزل نرسد کج‌رفتار
- ۱۸ مترادف واژه‌های زیر را از متن درس بیابید و بنویسید.
 ۱- شگفت ۲- آگاهی
 ۳- ستایش خداوند ۴- شنونده
 ۵- نادانی ۶- انگور ۷- رام ۸- روز ۹- مقصد ۱۰- خوشبختی

- ۲۰ در بیت‌های زیر از کدام عناصر زیبایی سخن استفاده شده است؟
 (آ) خبرت هست که مرغان سحر می‌گویند
 (ب) تا کی آخر چو بنفشه سر غفلت در پیش
 آخر ای خفته سر از خواب جهالت بردار
 حیف باشد که تو در خوابی و نرگس، بیدار

درک مطلب

- ۲۱ مفهوم کدام بیت به آیه زیر نزدیک‌تر است؟
 «لاتدرکه الابصار و هو یدرک الابصار: چشم‌ها او را در نمی‌یابند و او چشم‌ها را در می‌یابد» (سوره انعام، آیه ۱۰۳)
 (آ) به بینندگان آفریننده را
 (ب) ستودن نداند کس او را چو هست
 ۲۲ مفهوم «ما اکثر العبر و اقل الاعتبار» (عبرت‌ها چه بسیارند و عبرت پذیران چه اندک) از کدام بیت درس دریافت می‌شود؟
 ۲۳ جدول زیر را کامل کنید.

معنای واژه	واژگان	معنای واژه
پست و ذلیل	خوار	تیغ گل
	انعام	انعام
رازها	اصرار	

- ۲۴ در بیت «تا کی آخر چو بنفشه سر غفلت در پیش / حیف باشد که تو در خوابی و نرگس بیدار» به ترتیب «بنفشه» و «نرگس» نماد چه چیزهایی هستند؟
- ۲۵ در مصراع «نعمتت بار خدایا ز عدد بیرون است» مفهوم قسمت مشخص شده چیست؟
- ۲۶ مفهوم هر بیت را از ستون «ب» بیابید.

الف	ب
۱- پاک و بی‌عیب خدایی که به تقدیر عزیز / ماه و خورشید مسخر کند و لیل و نهار	آ) بی‌حدّ و اندازه بودن نعمت‌های الهی و ناتوانی انسان در شکرگزاری این نعمت‌ها
۲- نعمتت بار خدایا ز عدد بیرون است / شکر انعام تو هرگز نکند شکرگزار	ب) هر چه درباره رحمت خداوند گفته شود، باز هم کم است.
۳- تا قیامت سخن اندر کرم و رحمت او / همه گویند و یکی گفته نیاید ز هزار	پ) با نگاه به جهان به خداوندی حق اقرار کنیم.
۴- این همه نقش عجب بر در و دیوار وجود / هر که فکرت نکند نقش بود بر دیوار	ت) توصیف بی‌نقص بودن آفرینش خداوند
۵- آفرینش همه تنبیه خداوند دل است / دل ندارد که ندارد به خداوند اقرار	ث) توصیه به تفکر بر جلوه‌های خداوند در جهان و طبیعت

دانش‌های زبانه و ادبی

- ۲۷ در میان واژگان زیر، ترکیب‌های وصفی و اضافی را مشخص کنید.
دامن صحرا، تماشای بهار، نقش عجب، مرغان سحر، خواب جهالت، میوه الوان، خوشه زرین، گوی سعادت
- ۲۸ بیت «ملکا ذکر تو گویم که تو پاکی و خدایی / نروم جز به همان ره که توام راه‌نمایی» چند جمله است؟
- ۲۹ کدام بیت دارای اضافه تشبیهی است؟
آ) سعدیا راست روان گوی سعادت بردند
ب) که تواند که دهد میوه الوان از چوب
راستی کن که به منزل نرسد کج رفتار
یا که داند که برآرد گل صد برگ از خار
- ۳۰ در کدام بیت سه آرایه «جناس، تضاد و مراعات نظیر» وجود دارد؟
آ) بامدادی که تفاوت نکند لیل و نهار
ب) کوه و دریا و درختان همه در تسبیح‌اند
خوش بود دامن صحرا و تماشای بهار
نه همه مستمعی فهم کند این اسرار
- ۳۱ «که» در کدام بیت ضمیر است؟
آ) آفرینش همه تنبیه خداوند دل است
ب) خیرت هست که مرغان سحر می‌گویند
دل ندارد که ندارد به خداوند اقرار
آخر ای خفته سر از خواب جهالت بردار
- ۳۲ نهاد، مفعول و فعل را در جمله زیر مشخص کنید.
بساط حق بگستردند.
- ۳۳ آثار سنایی غزنوی را نام ببرید.
- ۳۴ سعدی را در سال ۶۵۵ به نظم درآورد و در سال گلستان را تألیف کرد. مجموعه آثار سعدی نام دارد.
- ۳۵ مفرد الوان، اسرار و مواعظ را بنویسید.

سوالات چهارگزینه‌ای درس

- ۳۶ در کدام گزینه، آرایه مراعات نظیر وجود ندارد؟
- ۱) عقل حیران شود از خوشه زرین عنب
۲) تا کی آخر چو بنفشه سر غفلت در پیش
۳) آفرینش همه تنبیه خداوند دل است
۴) کوه و دریا و درختان همه در تسبیح‌اند
- فهم عاجز شود از حقه یاقوت انار
حیف باشد که تو در خوابی و نرگس بیدار
دل ندارد که ندارد به خداوند اقرار
نه همه مستمعی فهم کند این اسرار

۳۷

همه ابیات زیر با هم ارتباط معنایی دارند به جز گزینه.....

- (۱) از دست و زبان که برآید
 (۲) فضل خدای را که تواند شمار کرد
 (۳) نعمت بارخدا یا ز عدد بیرون است
 (۴) پاک و بی عیب خدایی که به تقدیر عزیز
 کز عهده شکرش به در آید
 یا کیست آن که شکر یکی از هزار کرد
 شکر انعام تو هرگز نکند شکرگزار
 ماه و خورشید مسخر کند و لیل و نهار

۳۸

بیت زیر به کدام صفت خداوند اشاره دارد؟

- (۱) رزاق بودن
 (۲) عالم بودن
 (۳) قادر بودن
 (۴) رحیم بودن
 که تواند که دهد میوه الوان از چوب
 یا که داند که برآرد گل صد برگ از خار

۳۹

کدام گزینه با بیت «کوه و دریا و درختان همه در تسبیح اند / نه همه مستمعی فهم کند این اسرار» ارتباط معنایی دارد؟

- (۱) درخت، غنچه برآورد و بلبلان مستند
 (۲) ابر و باد و مه و خورشید و فلک در کارند
 (۳) گفتم این شرط آدمیت نیست
 (۴) به جهان خرم از آنم که جهان خرم از اوست
 جهان جوان شد و یاران به عیش بنشستند
 تا تو نانی به کف آری و به غفلت نخوری
 مرغ تسبیح گوی و ما خاموش
 عاشقم بر همه عالم که همه عالم از اوست

۴۰

کدام گزینه نادرست است؟

- (۱) سیرالعباد الی المعاد، اثر سنایی غزنوی است.
 (۲) فردوسی در پاسداشت زبان فارسی، نقش بسیار برجسته‌ای دارد.
 (۳) اسرارالتوحید، کتابی است در احوال محمدبن منور.
 (۴) آثار سعدی را در مجموعه‌ای به نام «کلیات» جمع‌آوری کرده‌اند.

۴۱

در همه گزینه‌ها به جز گزینه..... واژگان متضاد یافت می‌شود.

- (۱) گفتی به غم بنشین یا از سر جان برخیز
 (۲) بامدادی که تفاوت نکند لیل و نهار
 (۳) سعدیا راستروان گوی سعادت بردند
 (۴) نیابد بدو نیز اندیشه راه
 فرمان برمت جانا بنشینم و برخیزم
 خوش بود دامن صحرا و تماشای بهار
 راستی کن که به منزل نرسد کج رفتار
 که او برتر از نام و از جایگاه

۴۲

در کدام بیت جناس به کار نرفته است؟

- (۱) خبرت هست که مرغان سحر می‌گویند
 (۲) بامدادی که تفاوت نکند لیل و نهار
 (۳) ده روز مهر گردون افسانه است و افسون
 (۴) خداوند کیوان و گردان سپهر
 آخر ای خفته سر از خواب جهالت بردار
 خوش بود دامن صحرا و تماشای بهار
 نیکی به جای یاران، فرصت شمار یارا
 فروزنده ماه و ناهید و مهر

۴۳

همه ابیات دارای آرایه تشخیص هستند مگر گزینه.....

- (۱) عقل حیران شود از خوشه زرین عنب
 (۲) تا کی آخر چو بنفشه سر غفلت در پیش
 (۳) پاک و بی عیب خدایی که به تقدیر عزیز
 (۴) کوه و دریا و درختان همه در تسبیح اند
 فهم عاجز شود از حقه یاقوت انار
 حیف باشد که تو در خوابی و نرگس بیدار
 ماه و خورشید، مسخر کند و لیل و نهار
 نه همه مستمعی، فهم کند این اسرار

۴۴

با توجه به معنی، املاي کدام واژه نادرست است؟

- (۱) اقرار: اعتراف
 (۲) الوان: رنگها
 (۳) انعام: چهارپایان
 (۴) مصخر: مطیع

۴۵

در بین گروه واژگان زیر چند غلط املايي وجود دارد؟

انعام و بخشش - خاتم پیغامبران - ثنایی غزنوی - طریق گمراهان - اقرار و اعتراف - مستمع اسرار - خواب جهالت - گل و خوار - مسخر و رام - شکرگذاری و سپاس

- (۱) یک
 (۲) دو
 (۳) سه
 (۴) چهار

پاسخ سوالات امتحانی

- ۸ تا ۱ | به بخش معنی واژگان مراجعه کنید.
- ۱۶ تا ۹ | به بخش معنی درس مراجعه کنید.
- ۱۷ | (ب) مفهوم آیه دلالت بر تسبیح آسمان‌های هفت‌گانه و زمین و کسانی که در آن هستند، دارد و با گزینه (ب) تناسب معنایی دارد.
- ۱۸ | صادق و راستگو بودن که نتیجه راستی، خوش‌بختی و سعادت است.
- ۱۹ | ۱- عجب ۲- تنبیه ۳- تسبیح
۴- مستمع ۵- جهالت ۶- عنب
۷- مسخر ۸- نهار ۹- منزل
۱۰- سعادت
- ۲۰ | (آ) خواب، سحر و خفته: مراعات نظیر / سر و سحر: جناس ناقص افزایشی / خواب جهالت: اضافه تشبیهی / سر از خواب برداشتن: کنایه / مرغان سحر می‌گویند: تشخیص (ب) چو بنفشه: تشبیه / سر غفلت در پیش گرفتن: کنایه / نرگس بیدار است: تشخیص / بنفشه و نرگس: مراعات نظیر / خواب و بیدار: تضاد
- ۲۱ | (آ) مفهوم بیت و آیه: خداوند با چشم سر دیدنی نیست.
- ۲۲ | با توجه به کلام حضرت علی (ع) که می‌فرماید: «چه بسیارند پندها و عبرتها و چه کم هستند پندپذیران و عبرت‌گیرندگان» با بیت سوم درس «این همه نقش عجب بر در و دیوار وجود / هر که فکرت نکند نقش بود بر دیوار» پیوند معنایی دارد.
- ۲۳ | پست و ذلیل: خوار / تیغ گل: خار / انعام: بخشش، نعمت دادن / انعام: چهارپایان / اسرار: رازها / اصرار: پافشاری کردن
- ۲۴ | بنفشه: نماد غفلت، غمگینی و سرافکنندگی / نرگس: نماد آگاهی و بینایی
- ۲۵ | قابل شمارش نیست، از شمارش بیرون است.
- ۲۶ | ۱- (ت) / ۲- (آ) / ۳- (ب) / ۴- (ث) / ۵- (پ)
- ۲۷ | ترکیب وصفی: نقش عجب- میوه الوان- خوشه زرین ترکیب اضافی: دامن صحرا- تماشای بهار- مرغان سحر- خواب جهالت- گوی سعادت
- ۲۸ | ملکا، ذکر تو گویم، که تو پاکی و خدایی،
۱ ۲ ۳ ۴
نروم جز به همان ره، که توام راهنمایی
۵ ۶
- ۲۹ | (آ) گوی سعادت
- ۳۰ | (آ) لیل و نهار: تضاد و مراعات نظیر / نهار و بهار: جناس
- ۳۱ | (آ) به معنای کسی که
- ۳۲ | نهاد: محذوف - بساط حق: مفعول - بگستردند: فعل
- ۳۳ | حدیقة الحقیقه، سیر العباد الی المعاد و کارنامه بلخ
- ۳۴ | بوستان - ۶۵۶ - کلیات
- ۳۵ | الوان ← لون / اسرار ← سر / مواعظ ← موعظه
- ۳۶ | گزینه (۳) - در گزینه (۱) عنب و انار، در گزینه (۲)، بنفشه و نرگس و در گزینه (۴)، کوه و دریا و درختان مراعات نظیر دارند.
- ۳۷ | گزینه (۴) - مفهوم سه گزینه دیگر، ناتوانی انسان شکرگزار در به جا آوردن شکر و سپاس است.
- ۳۸ | گزینه (۳)
- ۳۹ | گزینه (۳) - هر دو گزینه در مورد نیایش خداوند توسط موجودات سخن می‌گویند.
- ۴۰ | گزینه (۳) - اسرار التوحید، کتابی است در احوال شیخ ابوسعید ابی‌الخیر
- ۴۱ | گزینه (۴) - در گزینه (۱)، بنشین و برخیز، در گزینه (۲)، لیل و نهار و در گزینه (۳) راست‌روان و کج‌رفتار متضاد هستند.
- ۴۲ | گزینه (۴) - در گزینه (۱)، سر و سحر، در گزینه (۲)، نهار و بهار و در گزینه (۳)، یاران و یارا جناس دارند.
- ۴۳ | گزینه (۳)
- ۴۴ | گزینه (۴) - مسخر
- ۴۵ | گزینه (۳) - سنایی - خار - شکرگزاری